

STORTINGET

Grunnlovsforslag 1

(2022–2023)

Grunnlovsforslag fra Ingvild Wetrhus Thorsvik, Guri Melby, Grunde Almeland, Ane Breivik, Abid Raja og Alfred Jens Bjørlo

Dokument 12:1 (2022–2023)

Grunnlovsforslag fra Ingvild Wetrhus Thorsvik, Guri Melby, Grunde Almeland, Ane Breivik, Abid Raja og Alfred Jens Bjørlo om ny § 103 (om rett til frivillig å avbryte eget svangerskap)

Til Stortinget

Bakgrunn

Å være fri innebærer retten til å bestemme over egen kropp og å ha muligheten til å ta selvstendige valg knyttet til eget liv, helse og framtid.

Å være gravid er i seg selv risikabelt og livsendrende for den som velger å gjennomføre svangerskapet. Å føde barn påvirker fysisk og psykisk helse, og å være forelder påvirker alle aspekter av livet etter at barnet er kommet til verden. Å bære fram barn må være et valg, og valget må ligge hos den som er gravid.

Abortrettigheter under press

Retten til selvbestemt abort er en viktig og hardt tilkjempet rettighet. I avgjørelsen av hvor grensen for selvbestemt abort skal gå, må den gravides selvbestemmelserett veies opp mot det ufødte barnets rett til liv.

Retten til selvbestemt abort er i dag utelukkende regulert i ordinær lovgivning i Norge og nyter ikke grunnlovvern. Flere steder i verden trekkes abortrettigheter i ordinær lovgivning tilbake eller uthules. Også i Europa skjer det innskrenkninger i abortlovgivning.

I oktober 2020 fastslo Polens grunnlovdomstol at gravide ikke lenger får lov til å ta abort dersom fosteret har alvorlige skader. Lovbestemmelsen som dermed ble

underkjent, var grunnlaget for nesten alle aborter i landet og hadde fram til da stått urørt siden den ble innført i 1993. Abort er etter grunnlovdomstolens beslutning i oktober 2020 utelukkende lov når kvinnens liv er i fare, og når graviditeten skyldes voldtekt eller andre ulovlige handlinger. Europarådets menneskerettighetskommissær Dunja Mijatović har uttalt at avgjørelsen «er ensbetydende med et forbud og et brudd på menneskerettighetene».

I september 2022 varslet også Ungarn en innskjerping av abortloven. Det ble da innført krav om at den gravide må høre lyden av fosterets hjerteslag før man kan ta abort. I Italia er abort lovlig, men det er vanskelig å finne helsepersonell som vil utføre aborten. Tall fra 2019 viser at rundt 67 prosent av gynekologene i Italia har reservert seg mot å utføre abort av samvittighets-hensyn. Europarådet har to ganger kritisert Italia på grunn av utilstrekkelig tilgang til abort, uten at det har ført til endringer.

Et annet eksempel på at abortrettigheter er under press, er en høyesterettsdom avsagt i USA i juni 2022. Avgjørelsen innebærer at den føderale retten til abort, som ble sikret i 1973 gjennom dommen «Roe v. Wade», fjernes. Den amerikanske retten til selvbestemt abort har aldri vært eksplisitt grunnlovfestet, men har vært utledet av en tolkning av grunnlovparagrafen om retten til privatliv. Etter høyesterettsdommen i juni 2022 skal det være opp til hver enkelt stat å avgjøre om gravide skal ha tilgang til trygg abort. I skrivende stund har 13 stater forbudt de fleste former for abort.

Frankrike er et av mange land som har fordømt avgjørelsen i USA. I Frankrike ble abort godkjent ved lov i 1975. Franske parlamentsmedlemmer har i flere år ønsket å gi ekstra beskyttelse av retten til selvbestemt abort ved å grunnlovfeste den. Under den 15. lovgivende for-

samling (juni 2017–juni 2022) ble det i et grunnlovsforslag fra 2019 foreslått å revidere den franske grunnloven ved å sette inn følgende bestemmelse:

«Ingen kan hindre den grunnleggende retten til frivillig avbrudd av svangerskapet.»

Grunnlovsforslaget ble godkjent av parlamentet 24. november 2022. 1. februar 2023 tok senatet stilling til forslaget. Ifølge avisen *Le Monde* tok senatet skritt mot å innlemme retten til frivillig svangerskapsavbrudd i den franske konstitusjonen med 166 stemmer mot 152 stemmer for en grunnlovsendring. Endringen var imidlertid ikke den samme som parlamentet stemte for 24. november 2022. Forslaget som ble vedtatt – et kompromissforslag – var å sette inn «kvinnens frihet til å avslutte svangerskapet» i den franske grunnloven. Den politiske prosessen i Frankrike er i skrivende stund ikke avsluttet, men dersom grunnlovsforslaget blir endelig vedtatt, vil Frankrike bli det første landet i verden som inkluderer retten til abort i sin grunnlov.

Behovet for grunnlovfesting av retten til selvbestemt abort

Av Grunnloven § 92 følger det at statens myndigheter skal respektere og sikre menneskerettighetene som er nedfelt i Grunnloven og i de for Norge bindende traktatene om menneskerettigheter.

Retten til selvbestemt abort har berøringspunkter med flere helt sentrale menneskeretter, som retten til privatliv i Grunnloven § 102, retten til beskyttelse mot diskriminering i Grunnloven § 98 og torturforbudet i Grunnloven § 93, men er ikke eksplisitt nevnt i noen av disse.

Konvensjonen om avskaffelse av alle former for diskriminering av kvinner av 18. desember 1979 (FNs kvinnekonvensjon) skal sikre menneskerettene til kvinner og jenter. Alle land som har ratifisert konvensjonen, har forpliktet seg til å beskytte kvinner mot diskriminering og sikre deres sivile, sosiale, økonomiske og politiske rettigheter. Norge ratifiserte konvensjonen 21. mai 1981. Konvensjonen er inntatt i norsk rett gjennom lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (menneskerettsloven).

FNs kvinnekonvensjon artikkel 16 punkt 1 bokstav e handler om retten til å bestemme hvor mange barn en vil ha.

Artikkel 16 punkt 1 bokstav e lyder:

«1. Konvensjonspartene skal treffe alle tiltak som er nødvendige for å avskaffe diskriminering av kvinner i alle saker som gjelder ekteskap og familieforhold og skal, med likestilling mellom menn og kvinner som utgangspunkt, især sikre [...]

e. de samme rettigheter til på fritt grunnlag å treffe en ansvarlig beslutning om antall barn og avstand mellom barnefødsler, og å ha tilgang til opplysning, opplæ-

ring og midler som setter dem i stand til å utøve disse rettighetene, [...]»

Flere land som har ratifisert konvensjonen, mener at dette innebærer at alle kvinner skal kunne ta abort. Derfor har noen land, som Monaco, reservert seg mot artikkelen. Likevel er det ikke entydig hva som menes, og artikkelen tolkes forskjellig av de ulike landene som har ratifisert konvensjonen.

Den europeiske menneskerettskonvensjon (EMK) ble vedtatt 4. november 1950 og trådte i kraft 3. september 1953. Norge ratifiserte EMK i 1952. Ifølge fortalen til EMK har konvensjonen som formål å gjennomføre mange av bestemmelsene i FN's verdenserklæring om menneskerettighetene fra 1948. Fortalen slår også fast at opprettholdelse og videreføring av «menneskerettighetene og de grunnleggende friheter» er et middel for å oppnå målet om å «skape større enhet» mellom Europarådets medlemsland. Konvensjonen er inntatt i norsk rett gjennom menneskerettsloven.

Selv om EMK beskytter en lang rekke rettigheter, er det også mange rettigheter som ikke er inkludert. Konvensjonsteksten er i liten grad rettet inn mot vern og bedring av situasjonen for utsatte grupper, herunder gravide.

I storkammeravgjørelsen A., B. og C. mot Irland av 16. desember 2010 (sak 25579/05) uttalte Den europeiske menneskerettsdomstolen (EMD) i avsnitt 212 at begrepet «privatliv» i EMK artikkel 8 er et vidt begrep som blant annet omfatter retten til personlig autonomi og personlig utvikling. Begrepet omfatter saker om kjønnsidentifikasjon, seksuell legning og seksuell liv, en persons fysiske og psykiske integritet samt beslutninger om både å få og ikke få barn eller å bli genetiske foreldre.

I avsnitt 213 og 214 understrekte EMD at EMK artikkel 8 ikke omfatter retten til abort. Selv om lovgivning som regulerer svangerskapsavbrudd, berører kvinners rett til privatliv, må kvinnens rett til respekt for sitt privatliv veies opp mot andre konkurrerende rettigheter og friheter som påberopes, inkludert det ufødte barnets.

Fordi retten til selvbestemt abort er av områdene hvor det har vist seg utfordrende å «skape større enhet» mellom Europarådets medlemsland, er medlemslandene tilkjent en vid skjønnsmargin på dette området. Dette innebærer at medlemslandene har stor frihet til å vektlegge gravides rett til respekt for sitt privatliv i større eller mindre grad i nasjonal lovgivning. Det kan derfor settes spørsmålsteget ved om EMK artikkel 8 oppstiller et effektivt minimumsvern for retten til selvbestemt abort.

Da Menneskerettighetsutvalget i Dokument 16 (2011–2012) skulle ta stilling til hvilke menneskerettigheter som er sentrale nok til å bli nedfelt i Grunnloven, vurderte flertallet det slik at rettighetene i Grunnloven i størst mulig grad bør gjenspeile og søke å realisere indi-

videnes frihet, likhet og menneskeverd, slik dette er kommet til uttrykk i fortalen til Verdenserklæringen om menneskerettigheter av 1948 og i EMK. Ved vurderingen av hvilke rettigheter som står sentralt, tok Menneskerettighetsutvalget utgangspunkt i Verdenserklæringen om menneskerettigheter og de rettigheter som framkommer av denne.

Menneskerettighetsutvalget uttalte at det samtidig er tatt hensyn til de verdier og rettigheter som har stått sentralt etter annen verdenskrig, selv om ikke alle disse er grunnlovfestet i dag, fordi det er «et nærliggende behov for å ajourføre Grunnloven i forhold til det samfunn vi lever i». Menneskerettighetsutvalget uttalte videre at det må tas hensyn til at «dagens Norge ikke bare er et annet samfunn enn da Grunnloven ble skrevet i 1814, men også et annet samfunn enn den gang Verdenserklæringen ble utformet i 1948».

Fordi retten til selvbestemt abort har vært, og i mange land fortsatt er, et kontroversielt spørsmål, er retten til selvbestemt abort verken nedfelt i Verdenserklæringen eller i EMK.

Siden andre verdenskrig har det imidlertid skjedd en betydelig rettsutvikling på kvinne- og likestillingsområdet. Både FNs kvinnekomité og FNs komité for økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter (ØSK-komiteen) har kommet med uttalelser om retten til selvbestemt abort, og nye erklæringer har kommet til.

På FNs kvinnekonferanse i Beijing i 1995 ble det slått fast at kvinners rettigheter er menneskerettigheter. Beijing-erklæringen (Beijing Declaration and Platform for Action) refereres ofte til som gullstandarden for likestilling i verden. I erklæringen understrekes det at tilgang til helsetjenester er en forutsetning for at en kvinne kan nå sitt fulle potensial, og at seksuelle og reproduktive rettigheter spiller en vital rolle i så måte.

FNs kvinnekomité har uttalt at å nekte adgang til helsetjenester som utelukkende er for kvinner, herunder abort, er diskriminerende og kan utgjøre kjønnsbasert vold, tortur og/eller annen grusom, umenneskelig eller nedverdiggende behandling. Gravides rett til å ta autonome beslutninger om egen kropp og reproduktive funksjoner utgjør kjernen i sentrale menneskeretter, som retten til likestilling og retten til privatliv. Retten til selvbestemt abort handler om intime deler av den gravides fysiske og psykiske integritet, som er en forutsetning for å realisere andre menneskeretter.

ØSK-komiteen har uttalt at alle medlemsstater har en kjerneplikt til å sikre et minimum av seksuelle og reproduktive rettigheter for kvinner, og at dette inkluderer tiltak for å forebygge utrygge aborter. Komiteen har også slått fast at retten til seksuell og reproduktiv helse innebærer adgang til helsefasiliteter, utstyr, informasjon og tjenester, inkludert trygg abort og oppfølging etter abort. Disse tjenestene skal være tilgjengelige og av tilfredsstillende kvalitet.

Etter forslagsstillernes syn illustrerer de manglende hjemlene for vern om retten til selvbestemt abort i internasjonale menneskerettskonvensjoner, og den etterfølgende samfunns- og rettsutviklingen som statuerer behovet for slike hjemler, at retten til selvbestemt abort bør nedfelles i Grunnloven «for å ajourføre Grunnloven i forhold til det samfunn vi lever i», slik Menneskerettighetsutvalget har begrunnet den øvrige grunnlovfesting av menneskerettighetene.

Grunnlovfesting som sikkerhetsmekanisme

Forslagsstillerne mener at det aldri må skapes tvil om gravides rett til fri, selvbestemt abort i Norge. For å verne om den gravides frihet til å velge selv bør prinsippet grunnlovfestes, uten et for vidt rom for tolkning. Ved grunnlovfesting vil det øvrige regelverket om abort, som tidsfrister for abort, grunnlag for senabort eller fosterreduksjon fortsatt kunne defineres gjennom ordinær lovgivning. Til forskjell fra i dag vil dette være med et forbehold om at eventuelle endringer i den ordinære lovgivningen ikke medfører så omfattende begrensninger at de påvirker den reelle muligheten til selvbestemt svangerskapsavbrudd innen rimelig tid.

Det forslagsstillerne søker å oppnå ved å løfte retten til selvbestemt abort opp på et høyere trinn i lovgivningen, er at det i tiden framover skal noe mer til for å reversere rettighetene i ordinær lov. For, som Menneskerettighetsutvalget sier er formålet med å grunnlovfeste enkelte menneskerettigheter å «i større utstrekning kunne sikre at individenes frihet, likhet og menneskeverd blir ivaretatt i beslutningsprosessene også i fremtiden».

Ved å grunnlovfeste retten til selvbestemt abort vil man gi denne retten den tyngste demokratiske forankringen vårt samfunn kjenner. Når rettigheten løftes opp på grunnlovsnivå, kreves det to tredjedels flertall og et mellomliggende stortingsvalg for å endre eller fjerne den. Dette er en sikkerhetsmekanisme som gjør at man må tenke seg godt om og over tid oppnå bred enighet før man endrer på den fundamentale retten til selvbestemt abort.

Drastiske endringsønsker som springer ut av forbigående behov eller politiske trender overlever sjelden denne testen. Å løfte retten til selvbestemt abort opp på grunnlovsnivå vil gjøre at Grunnloven fungerer som en stabiliserende kraft som verner om gravides rett til selvbestemmelse i en politisk omskiftelig verden. Det vil alltid finnes krefter som utfordrer retten til selvbestemt abort. Grunnloven er et bolverk mot en framtid vi ikke kjenner.

Forslag

På denne bakgrunn fremmes følgende

forslag:

Ny § 103 skal lyde:

Enhver har rett til frivillig å avbryte eget svangerskap.

En begrensning i denne retten må ha grunnlag i lov, være nødvendig for å ivareta et legitimt formål og kan ikke hindre en reell og forsvarlig mulighet for å avbryte eget svangerskap.

Statens myndigheter skal sikre retten til frivillig å avbryte eget svangerskap gjennom tilgang på informasjon og forsvarlige helsetjenester.

–

Alle har rett til friviljug å avbryte eige svangerskap.

Grenser for denne retten må ha grunnlag i lov, vere naudsynthe av omsyn til eit legitimt føremål og kan ikkje hindre eit reelt og forsvarleg høve til å avbryte eige svangerskap.

Dei statlege styresmaktene skal tryggje retten til friviljug å avbryte eige svangerskap gjennom tilgang på informasjon og forsvarlege helsetenester.

8. mars 2023

Ingvild Wetrhus Thorsvik

Guri Melby

Grunde Almeland

Ane Breivik

Abid Raja

Alfred Jens Bjørlo

Referert i Stortingets møte 8. mars 2023.

«Forslaget blir under presidentens ansvar å bekjentgjøre ved trykken for å komme til avgjørelse på første, annet eller tredje storting etter neste valg.»

Masud Gharakhani

president